

השפה המסוכנת של העימות המוגבל

המושגים החדשים שאומצו בצה"ל מתחומים אזרחיים כדי שיתאימו לאופיו המיוחד של העימות המוגבל מהווים סטייה מקצועית מסוכנת, שכן הם פוגעים בנכונות החיילים להילחם, דהיינו הם פוגעים בבסיסו של הצבא

סא"ל רז

נכונות החיילים להילחם היא תכונת יסוד, שבלעדיה לא ייכון צבא. מהות הצבא, מן הראוי לזכור, היא הפקת אלימות, ותכליתו היא להכריע את האויב ולנצחו במלחמה – כל מלחמה – באמצעות מערכות וקרבות, דהיינו באמצעות התנגשות פיזית.⁵ האדם, החייל, הלוחם, המפקד הם אבני היסוד במערכת הצבאית. הצבא כארגון אומנם מוכר כמערכת ציבורית עם כללים ועם נהלים, אך מן הראוי לציין את העובדה שאלה ייחודיים לו בלבד. ייחודו של המקצוע הצבאי ומורכבותו הרבה מושפעים ממשאבי הכוחות העומדים לרשותו, המונים רבבות בני-אדם, אמצעי לחימה וציוד. אך אופיו המיוחד נובע בעיקר מכך שהוא עוסק בהנעת בני-אדם תוך כדי התנגשות רצונית כבירה נוכח פני האויב.

כיוון שצה"ל הוא צבא מיליציוני, הוא חשוף במידה רבה מאוד להשפעותיה של החברה הישראלית.⁶ היות והפרט זכויותו נמצאים במרכז ההוויה של חברה דמוקרטית, תופס הציבור בישראל את הצבא כגוף המופקד על מימוש זכויות הפרט. כתוצאה מכך נשפט צה"ל על-פי אמות

אלימות. החומרה נובעת מכך שמהמושג הזה עולה היומרה שאנו מבינים את הגיון פעולתו של האויב. יתר על כן, את המושגים "המנעה מצננת", "רקמה סופגת" ו"השתב-ללות"³ יש להגדיר לא רק כסטייה מקצועית חמורה מהמינוח הצבאי, אלא גם כאסון של ממש – גם כאשר מדובר

נכונות החיילים להילחם היא תכונת יסוד, שבלעדיה לא ייכון צבא. מהות הצבא היא הפקת אלימות, ותכליתו היא להכריע את האויב ולנצחו במלחמה

באורח לחימה בלתי סדור.⁴ ראשית, המושגים האלה סותרים במהותם ובמובנם את עקרון המלחמה – "יזומה והתקפיות"; שנית, הם מעקרים את תפיסת הרמטכ"ל וצה"ל בנוגע לחתירה למגע ומערערים את העיקרון שלפיו יש לשאוף להכרעה ולניצחון. לבסוף, הם הופכים את הלוחמים ממגיני העם למגיני עצמם.

העיסוק בתורת הלחימה, בטכניקות הקרביות ובתרגולות הנוגעות לעימות נמוך העצימות – עיסוק שהחל עם ההתכוננות למאורעות האחרונים ושגבר עם פריצתם – יצר המשגה חדשה. המושגים החדשים האלה סיפקו את הצורך, לכאורה, במינוח לאופיו המיוחד של העימות המוגבל. מושגים כגון: "להכיל את המצב", "איתותים", "כתר", ו"שיווק",¹ יצרו, למעשה, שפה חדשה, שהיא בלתי צבאית בעליל ובלתי מובנת, ואשר גורמת לשידור מסרים מעורפלים. שימוש טפילי במושגים שלקוחים מתחומים אזרחיים גורם, לדעתי, נזק עצום לכלל המערכת הצבאית הן בלוחמה נמוכת העצימות והן – ובעיקר – בהתכוננות לעימות כולל.

חמור מכך הוא השימוש במושג "מנוף"² – ההנחה שמהלך שנבצע ירתיע את הצד שכנגד, וכתוצאה ממנו יימנע האויב מלבצע פעולות

סגן מפקד
עוצבת "חירם"

מידה שיש להן הצדקה מלאה בחברה אזרחית – אך לא צבאית – ובמקביל הוא נדרש למלא את משימותיו ללא דופי. אווירה ליברלית זו מתעלמת, לכאורה, מכך שסיכון חיי אדם הוא חלק בלתי נמנע מהמאמץ לשמור על ביטחון מדינת ישראל. זהו גם מקור התפיסה, שהשתרשה כאן בשנים האחרונות, ולפיה כל אדם שנופל באימונים הוא קורבן שווא.⁷ מכאן קצרה הדרך להגשת כתבי-אישום נגד כל מפקד, שתחת פיקודו התרחשו אירוע בטיחותי או תאונה.⁸

חמורה מכך היא העובדה, שכיום קיימת גם דרישה להדיח מפקדים (בכירים ככל האפשר) בעקבות כל אירוע מבצעי, שתוצאותיו סובלות מ"חוסר שלמות". זאת בלי להבדיל בין אחריות ישירה לאחריות עקיפה. אין הכוונה כאן לזילות בחיי אדם, חלילה, או במניעת ביקורת ותחקור. ההפך הוא הנכון: כוונתי היא שביקורת – נוקבת ככל שתהיה – היא מחויבת המציאות, אך זו צריכה לבחון בעין מקצועית ולאור הנסיבות כל אירוע לגופו. לעיתים נדמה כאילו קיימת "ציפייה לאומית" שמשימות הצבא – בין אם בהתכוננות למלחמה ובין אם בפעילות מבצעית – תתקיימנה באופן מושלם ובהצלחה מוחלטת בכל זמן ובכל מקום. יתרה מזאת, לעיתים גם נדמה – לפחות על-פי הטונים הצורמים המושמעים – שהמחיר בעבור הגנת המדינה והארץ האמיר ללא נשוא. על כך אמר אהוד ברק בהיותו הרמטכ"ל:

"אין מובן למערכות הנשק המתוחכמות ביותר בעת מבחן, אם לא ניצבת מאחוריהן חברה חזקה, מגובשת, בוטחת בדרכה, ושאיכות חייה ואורח חייה מצדיקים בתודעתה את הסיכונים ואת המחיר של הגנה עליהם".⁹

לא בכדי הצבא הוא הארגון היחיד בחברה, שהוסמך לקיים מערכת שפיטה אוטונומית מלאה, כולל שיפוט פלילי. היתר זה נובע, כאמור, מאופיים הייחודי של שדה הקרב ושל ההלכה הצבאית. המושגים שהוזכרו בתחילת המאמר

מעידים יותר מכול, שהשפעת התרבות האזרחית חילחלה עמוק לתוך יסודות הצבא. ההשפעה הזאת נגרמת גם כתוצאה מחוסר מענה מקצועי ומאזן מצד הדרגים הבכירים. אין איפוא להתפלא, שבשנים האחרונות קיימת המגמה להטיל על ועדות חקירה חיצוניות להסיק מסקנות בנוגע לאירועים צבאיים שונים.

הרצון להשתייך לארגון נובע מאיכותו לא פחות מאשר ממטרותיו. איכות הארגון נמדדת במקצועיותו.¹⁰ צבא מקצועי משמעו שכל המשרתים בו – ובמיוחד הקצינים הבכירים – לומדים את המקצוע הצבאי על בוריו.¹¹

לעיתים נדמה כאילו קיימת "ציפייה לאומית" שמשימות הצבא – בין אם בהתכוננות למלחמה ובין אם בפעילות מבצעית – תתקיימנה באופן מושלם ובהצלחה מוחלטת בכל זמן ובכל מקום

המקצועיות מחייבת, בין היתר, קביעה חד-משמעית איזה ניסיון חייב המפקד לצבור (סוג התפקידים ומשכם) ואיזו הכשרה עליו לעבור (סוג הקורסים) לפני שהוא מתמנה לתפקידו הבא. הכשרת המפקד – לימוד המקצוע הצבאי והקנייתם של חשיבה יצירתית ושל ערכי לחימה – חייבת לבוא אף לפני לימוד השימוש באמצעי הלחימה.¹²

לסיכום: המושגים החדשים, שאומצו בצה"ל מתחומים אזרחיים כדי שיתאימו לאופיו המיוחד של העימות המוגבל, מהווים סטייה מקצועית מסוכנת, שכן הם פוגעים בנכונות החיילים להילחם, דהיינו הם פוגעים בבסיסו של הצבא. צה"ל, בהיותו צבא מיליציוני, צריך ללמוד לאטום את גבולותיו עם החברה הישראלית בפני חדירה של השפעות תרבותיות מזיקות. עליו לזכור שערכים, שמתאימים

לחברה דמוקרטית ליברלית, לא תמיד מתאימים לארגונים צבאיים. כארגון צבאי חלה עליו בראש ובראשונה החובה למלא את משימותיו. אטימת הגבולות באופן חלקי תתאפשר רק אם הצבא, כמערכת, יידע איזו השפעה היא מזיקה ואיזו מועילה. אמות מידה כאלה אפשריות בצבא מקצועי. הפיכת צה"ל לצבא מקצועי היא תהליך שתחילתו בהכשרה יסודית של הקצינים ושל המפקדים בכל הרמות. בצבא מקצועי לא יאפשרו המפקדים לאמץ מינוח שסותר את אבני היסוד של הצבא, את עקרונות המלחמה, את תורת הלחימה ואת טכניקות הלחימה.

הערות

1. "עימות מוגבל ברמה הטקטית במאפייני שטח עירוני וכפרי – הוראת לחימה (ארעי)", "תחצ"ן, יולי 2000, עמ' 40, 58
2. שם, עמ' 35, 56, 57
3. הפעילות בחתימה נמוכה – חט' בנימין – לשכה
4. תורת הקרב (כרך ב') – המטה הכללי – עקד כללי 3-1, ספטמבר 1963, עמ' 142-173
5. תורת הקרב (כרך א') – המטה הכללי – עקד כללי 2-1, מאי 1963, עמ' ט'
6. יורם פרי, "דפוס הזיקה של צה"ל למערכת הפוליטית בישראל", בתוך: דמוקרטיה וביטחון לאומי בישראל (מקראה) בעריכת נויברגר בנימין ובן-עמי אילן, האוניברסיטה הפתוחה, 1996, עמ' 196-198
7. צבי גילת, "תסמונת המח"ט", מעריב סופשבוע, 14 במאי 1999, עמ' 26
8. אריאלה רינגל-הופמן, "התקוממות האלופים", המוסף לשבת של ידיעות אחרונות, 14 במארס 1997, עמ' 18-19
9. עוצמה צבאית זה לא הכול, מתוך נאום הרמטכ"ל לשעבר, רב-אלוף (מיל') אהוד ברק, בטקס הסיום של בוגרי הטכניון, מעריב שבת, 12 באוגוסט 1994, עמ' 7
10. אורי לבל, "נפלט מהשירות בשל חוסר התאמה", המוסף 7 ימים של ידיעות אחרונות, 4 באפריל 1977, עמ' 74
11. אריאלה רינגל-הופמן, "צבא העם בע"מ", המוסף 7 ימים של ידיעות אחרונות, 4 בספטמבר 1988, עמ' 52
12. רוברט ה' סקילס, ניצחון דאי במדבר, תל-אביב, אג"ס-תוה"ד - היסטוריה, 1997, עמ' 10-50

